

עירוב שנקרע בשבת – גדרי האיסור ופתרונות אפשריים

ראשי פרקים:

- א. "כיון שהותרה הותרה"
- ב. איסור בונה במחיצה המתרת
- ג. איסור קושר בתיקון עירוב שנקרע
- ד. אמירה לנכרי לנכרי לחקן את העירוב
- ה. במקום שאין נוכרי האם מותר לישראל לתקן
- ו. דין ישראל שעבר ותיקן את העירוב

א. כיון שהותרה הותרה:

חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית, אסור שוב לטלטל בתוך החצר, ואין אומרים בזה כיון שהותרה הותרה¹. ויש מי שאומר שגם באופן זה אומרים כיון שהותרה הותרה, והוא דעת יחיד².

1. במסכת עירובין (דף צג ע"ב) שנינו: "איתמר, כותל שבין שתי חצרות שנפל, רב אמר: אין מטלטלין בו אלא בר' אמות, ושמואל אמר: 'זה מטלטל עד עיקר מחיצה זה מטלטל עד עיקר מחיצה'". כלומר, אם היה כותל שהפריד בין שתי חצרות וכל חצר עירבה לעצמה, שהרי לא יכלה לשחף את החצר השניה בעירוב מפני ההפרדה, ובשבת נפרץ הכותל, הרי כל החצר נפתחה לשטח שאסור לה לטלטל בו כיון שלא עשו עירוב חצירות יחד, רב פסק באופן זה שאסור לטלטל, ואף שהיה מותר בכניסת השבת, הרי עכשיו נאסר. אולם שמואל סובר כיון שהותרה הותרה, ולכן מה שהותר לטלטל בכניסת השבת (עד עיקר מחיצה) עדיין מותר, ורק להעביר לחצר השניה אסור.

ההלכה נפסקה כשמואל, וכן פסק בשולחן ערוך (סימן שעד סעיף ב). אך כל זה בשעדיין שטח החצירות מוקף במחיצות חיצוניות, אבל בלאו הכי, כגון שהחצר נפרצה לכרמלית, אין אומרים בזה כיון שהותרה הותרה, (עירובין דף יז ע"א, תוס' ד"ה עירוב, וכן בתוספות במסכת שבת דף קא ד"ה נפסקו). ובשולחן ערוך (סימן שעד סעיף ב) כתב: "אבל חצר שנפרצה בשבת לרה"י או לכרמלית אסור".

וכתב המשנה ברורה: "משום רבוז לא אמרינן כיון שהותרה הותרה, כמו דאמרינן מעיקרא, דשם לא נפרץ אלא לחצר שהיא רשות היחיד כמוהו ואין ביניהם אלא שוה הוא של יחיד וזה הוא של אחר, אבל זה שנפרץ לרשות אחרת לא אמרינן ביה הואיל והותרה הותרה".

2. בשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ה סימנים קסב וקעב) כתב שגם אם המחיצות המקיפות נפרצו אומרים כיון שהותרה הותרה, ומותר לטלטל אף שהשטה נפרץ לכרמלית או לרה"י, אלא

ב. איסור בונה במחיצה המתרת:

אסור לעשות אוהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי, ודוקא גג, אבל מחיצות מותר. ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. ויש מי שמתיר אף במחיצה המתרת³ (דיעה שלא נתקבלה להלכה).

ג. איסור קושר בתיווך החוט שנקרע:

מסתבר שיש לחלק בין עירוב קבע לעירוב עראי, שבקבע יש להקפיד לקשור החוט בקשר עניבה בלבד. אולם בעירוב עראי, כבמאהל אימונים, יש להתיר כל שאינו קשר של קיימא⁴.

שלא הסביר את הפסק וכתב: "כבר כתוב אצלי תשובה".
 3. שבת (דף קכה ע"ב): "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: 'הכל מורים שאין עושים אוהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת'".

לדעת רש"י, דוקא גג אסור, אבל מחיצה לאו אוהל הוא ושרי לפרסה לצניעות כדאמרי בעירובין (דף צד ע"א), וממעשה שהובא שם בשמואל שיהיה יושב בחצר ונפלה מחיצה בין אחת לחברתה התיר לקחת גלימה ולתלות במקום הפירצה, משמע, לדעת רש"י, שאין אסור כלל בעשיית מחיצה בשבת.

תוספות (ד"ה 'הכל מורים'), תולק על רש"י ומוכיח מהסוגיא בעירובין (דף מד ע"א) שדנה בעשיית דופן לסוכה בשבת, ושם מצאנו חילוק: 'הא בדופן שלישית הוא בדופן רביעית'. כלומר, דופן רביעית לסוכה מותר לעשותה בשבת דופן שלישית אסור לעשותה בשבת. ולכן רבינו תם סובר ששייך בדפנות איסור אוהל היכא דמחיצה מועלת להיתר ומכשירה את הסוכה, אולם דופן רביעית אינה אלא תוספת בעלמא הואיל והסוכה כבר היתה כשרה.

רש"י בעירובין (דף מד ע"א) כתב: 'וכי עבד ביה דופן שלישית משוי ליה אוהל, ומדי רבנן דאין עושים אוהל עראי בתחלה בשבת, והא דתני 'מותר בדופן רביעית' דבלאו הכי הוי אוהל וחתאי תוספת דעלמא הוא'. מדבריו משמע, שלא תלה את דיון הגמרא בהכשר סוכה כדעת תוספות, אלא משוי ליה אוהל, כלומר, דופן שלישית משלימה את האוהל, ואולי משום שיש לסוכה גג, לכן גם מחיצה נחשבת להשלמת אוהל.

במסכת סוכה (דף טז ע"ב) מובא: 'דכי אתא רב דימי אמר: 'פעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה מערב שבת, למחר פירסו סדינים על גבי עמדים והביאו ספר תורה וקראו בו, 'פירסו' סלקא דעתך, מחיבן הביאום בשבת?'. וביאר רש"י 'מחיבן הביאום, והלא היה אסור להכניס ולהוציא. והלא הכל מודים וכו' לא גרסינן דמחיצה בלא גג לאו אוהל הוא ומחיצה כזו מותר לעשות כדאמרינן...'. ובראי שמדובר כאן במחיצה המתרת ובכל זאת לא אסרה רש"י משום אוהל.

הסכמת הפוסקים היא לפסוק כרבנו תם נגד רש"י, ובמחיצה המתרת שייך אסור עשיית אוהל. בשו"ע סימן שטו סעיף א הכריע שמחיצה העשויה להתיר סוכה או טלטול חשיב כעשיית אוהל ואסורה.

אם כן, כיון שהעירוב בא להתיר טלטול הרי יש בו משום מחיצה המתרת ויהיה אסור לתקנו בשבת לכתחלה.

4. נראה שיש לחלק בין עירוב קבוע, כגון זה שבערים, לבין עירוב עראי, כגון: בשטחי אימון, שמפרקים את העירוב מיר במצאי שבת. במקרה שהעירוב קבוע הרי גוד הקשר הופך להיות

ד. אמירה לנכרי לתקן את העירוב:

דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה, ויש אוסרים. ויש אומרים דמותר אמירה לאינו יהודי אף במלאכה גמורה במקום מצוה, כגון: להדליק לו נר לסעודת שבת. ובמקום מצוה לרבים ולמונעם ממכשול, כגון: תיקון העירוב, הסכימו לומר לנכרי אפילו במלאכה דאורייתא⁵.

של קיימא, ואפילו אם יחשוב להתירו במצאי שבת הרי בטלה דעתו, כיון שדרך העולם לקושרו באופן קבוע, ובכחאי גוונא לא מתחשבים בדעתו, כפי שהכריע המשנה ברורה בבאור הלכה בריש סימן שיו נגד דברי ה"י. ולכן במקרה כזה יהיה לפחות איסור דרבנן, לשיטת הרי"ף והרמב"ם, אם יעשה קשר שאינו של אומן (ש"ע שיו סעיף א). לשיטת הרא"ש וסיעתו הרי בכתאי גוונא יהיה איסור דאורייתא, שכל קשר של קיימא אפילו של הדייט חייבין עליו (רמ"א שם). ולכן במקרה כזה רק קשר של עניבה יפטור אותנו מאיסור קושר, תעניבה מותרת משום שאינה קשר (ש"י סעיף ה).

אולם אם העירוב מוקם במאהל אמתים ובכל מצאי שבת מפרקים את העירוב מפני שיגרת אימתים, לכל הדיעות יהיה מוגדר כקשר שאינו של קיימא, ולכן אם לא יעשה קשר של אומן הרי גם לרי"ף הרא"ש יהיה מותר לקושר בשבת (ש"י סעיף א רמ"א ומשנה ברורה ס"ק ו).

5. עירובין (דף סז ע"ב): "ההוא ינוקא דאישתפין חמימיה, אמר להו רבה ניהו ליה חמימי מגו ביתא... א"ל הא לא שחפינו? נימרו ליה לנברי ליתי ליה". ומסקנת הגמרא שבכחאי גוונא מותר לומר לנכרי להביא את המים החמים מתוך הבית לצורך התינוק שצריך למולו, אע"פ שהמבי אינו משותף.

בהסבר סוגיה זאת ישנן מספר שיטות.

הרמב"ם (הלכות שבת פ"ו ה"ט) כתב: "דבר שאינו מלאכה ואין איסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה לדבר צורך הרבה או מפני מצוה" (העתיקו השו"ע סימן שז סעיף ה). וכן דעת הגאונים הרי"ף. לשיטתם, כל המצוות שוות לענין זה, ולכן גם בנידון דידן, אם תיקון העירוב יהיה כרוך רק באיסור דרבנן, מותר לומר לאינו יהודי לתקנו.

דעת התוספות (גיטין ח ע"ב ד"ה אף על גב ובבא קמא דף פ ע"ב ד"ה אומר), שדוקא משום שמילה עצמה רוחה שבת התירו אמירה לנכרי, או משום ישוב ארץ ישראל בדבר שאין בו אלא איסור שבות, אבל במצוה אחרת אסור לומר לגוי לעשות שום איסור. והביאם הטור בסימן שז ובסימן שלח כנגד דעת אבי העזרי שהתיר לומר לאינו יהודי לנגן כבלי שיר בחופה, דאפילו לישראל אין ברבר איסור אלא משום גזירה. אבל הטור כתב שם, שאין להתיר אמירה לנכרי אלא בדבר שהוא עצמו דוחה שבת כגון מילה. ובשולחן ערוך (סימן שז סעיף ה). לאחר שהביא את דברי הרמב"ם בסתם, כתב "יש אוסרים". אם כן, לשיטת תוספות, תיקון העירוב ע"י נכרי יהיה אסור אף אם יעשה רק איסור דרבנן, שהרי מעשה עירוב אינו דוחה שבת כמילה.

דעת בעל הלכות גדולות להתיר אמירה לנכרי אפילו בדבר שיש בו מלאכה גמורה לצורך מילה. ולשיטתו, המעשה שהובא במסכת עירובין היה באופן שצריך להתניא את המים החמים מן הבית דרך רשות הרבים. רענו הוכאה בתוספות בגיטין (שם) ובר"ן (שבת בסוף פרק רבי אליעזר דמילה).

והוסיף הר"ן שם: "זאם באנו להשוות שאר מצוות למכשירי מילה כדרך שהשווה אותן

ה. תיקון על ידי ישראל כשאין נכרי:

אם אין נכרי שיתקן את העירוב, יש אומרים שיוכל ישראל לתקנו ע"י עשיית קשר המותר בגון עניבה.

הרמב"ם ז"ל... אף בכל המצוות נתיר אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה, ונראה שזוהי דעת בעל העיטור ז"ל שהחיר לומר לנכרי להדליק לו את הנר לסעודת שבת. אם כן, לדעת בעל העיטור, מותרת אמירה לנכרי אפילו במלאכה דאורייתא אם היא במקום מצוה או אפילו עונג שבת כדוגמת הסעודה. ובודאי, לפי זה, מותר לומר לנכרי לתקן את העירוב, אף אם היה כרוך באיסור מלאכה גמורה.

השולחן ערוך (סימן שו סעיף ה) פסק כרמב"ם וכרי"ף. הרמ"א שם הביא את בעל העיטור, ובסימן רעו סעיף ה כתב הרמ"א על פי העיטור: "נהגו רבים להקל בדבר לעוות לאינו יהודי להדליק נרות לצורך סעודת שבת בפרט בסעודת חתונה או מילה". וכתב עוד הרמ"א: "יש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו". דעת הש"ח להחמיר אף במקום צורך גדול (משנה ברורה).

כתב חיי אדם (ככלל סב סעיף יא): "ומכל מקום, מותר לומר לאינו יהודי לתקן את העירוב שנתקלקל בשבת, כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול, וכדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה לנכרי אפילו במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים". ובספר "לית חן" להגר"ע שליט"א כתב: "נראה לי, שאף לדין דנקטינן כהרמב"ם ומון השולחן ערוך, שצריך להיות שבות דשבות במקום מצוה, מכל מקום במצוה דרבים יש לסמוך על דברי בעל העיטור כיון שמצאנו לו חברים... ולכן כשאירע שנפסק החשמל לביל שבת באמצע קריאת שמע, הוריתי לומר לגוי להדליק לצורך הרבים שקוראים קריאת שמע ומתפללים מתוך הסידור דוקא ואי אפשר להם להתפלל בעל פה". עכ"ל.

לפי זה יש להסיק, שבמקום מכשול וצורך לרבים עדיפים הם ממצוה רגילה, ואף לפוסקים כמחבר, יש להקל. (ונראה, שאם אפשר, טוב לעשות כן על ידי אמירה לעבדים שיאמרו לעבדים חבירו, כיון שיש אחרונים הסוברים דחשיב שבות דשבות עיין חוות יאיר סי' נג).

ובספר "הלכות עירובין" (לר' אלימלך לנגה, פרק חמישי סעיף א) כתב: "אם יש אפשרות שהגוי יתקן מבלי שיעשה איסור נוסף לאיסור עשיית מחיצה מתרת, למשל: יקשור את החוטים בקשר עניבה בלבד, או יעמיד את העמודים מבלי לחפור בקרקע... — צריך לומר לו לתקן את העירוב בצורה כזאת". ואכן נראה שצריך לתקן באופן שבו איסור דרבנן בלבד, אם אפשר, שהרי כל הקולא היא בהסתמך על שיטת בעל העיטור שהוא דעת יחיד, אבל אם יש אפשרות אחרת היא עדיף. אולם בשמירת שבת כהלכתה (פרק יז הערה קב) כתב בשם האשל אברהם סימן שו סעיף ה שיאמר לנכרי לתקן, ואם יעשה ע"י מלאכה דאורייתא אין לנו עסק בזה. ואחר העיון באשל אברהם נראה שאין הדברים מוכרחים. ואכמ"ל.

6. בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ל) דן בנושא עירוב שהתקלקל, והאריך בהסבר שיטות רש"י ותוספות לענין מחיצה המתרת ובסוף רב"ז כתב: "מכל מקום בנידון דידן, לרש"י אין כאן שום איסור אפילו ע"י ישראל עצמו במחיצה מן הצד, אף היכא שבא להתיר, אם כן, בשעת הדחוק יש לסמוך עליו, ובפרט כי גדול איסור המכשול יש לסמוך אדעת המקילים" (ונראה, שאם העירוב הוא ארצי, שגם לתוספות זה איסור דרבנן, יש לסמוך על שיטת רש"י במחיצה, אך אם זה עירוב קבוע הרי זה גובל באיסור דאורייתא של עשיית אוהל קבע, קשה להקל בכדאי גזו"א כרש"י).

ובשמירת שבת כהלכתה (פרק יז סוף סעיף כד) כתב: "באין נכרי, יתקן היהודי את חוטי העירוב ע"י קשירת עניבה...". ובהערה קו כתב: "דאין בו איסור קשירה, כן משמע להיתר תיקון צוה"פ בשו"ת מהר"י אשכנזי סימן יג, שאינו דן אלא לגבי הקשר שעושה על דעת שוב לפותחו, אי מקרי קשר של קיימא, אבל אין הוא דן מצד איסור עשיית מחיצה, ה"ל כדי למנוע מכשול מרבים חתיר. וכן הוא בשו"ת פנים מאירות...".

בספר "הלכות עירובין" לא הביא כלל את האפשרות לתקן ע"י ישראל עצמו, אלא כתב

1. דין ישראל שעבר ותיקן את העירוב:

מחיצה שהוקמה לפני שבת, והתקלקלה בשבת, אם הוקמה מחדש אפי' במזיד חזרה להיותה הראשון. יש חולקים וסוברים שמחיצה שאינה חוזרת להיותה הראשון כשנעשתה במזיד, ורק אם נעשתה בשוגג חזרה להיותה הראשון. זו דעת רוב הפוסקים, ונראה שהעושה כדעיה ראשונה לא הפסיד שזו דעת מרן בשו"ע.⁷

שצורת הפתח שהתקלקלה בשבת אין לתקנה בשבת עיי' יהודי (ע"ע בתחומין ח"א עמודים 37-40, שלא הביא אפשרות זו כפתרון, וראה בספר "הלכות צבא" לרב בן שלמה שליט"א עמוד 238).

7. שבת (דף קא ע"ב): "חניא, ספינות קשורות זו לזו מערבין ומטלטלין מזו לזו. נפסקו – נאסרו (בטל העירוב מפני שנפרדות, רש"י). חזרו ונקשרו, בין שוגגין בין מזידין בין אנוסין ובין מוטעין, חזרו להיותן הראשון... שכל מחיצה שנעשתה בשבת, בין בשוגג בין במזיד, שמה מחיצה. איני והאמר רב נחמן לא שנו אלא לוחק (להיב הזורק מתוכה לרשות הרבים ולהיפך, רש"י) אבל לטלטל אסור! כי איתמר דר' נחמן אמזיד איתמר".

רש"י פירש את הסוגיא: "אמזיד איתמר: ומשום קנסא, ודקתני מתניתין חזרו להיותן הראשון, אשוגגין ואנוסין ואמוטעין קאי, וכי קתני מזידין אשמה מחיצה קאי ולזורק כרב נחמן". הר"ן על הסוגיא הביא את דברי ר"ת בלשון זו: "דהא אמרינן כי איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר! לאו אמזיד דברייתא קאמרינן אלא אמזיד דעלמא דדיינו אמחיצה הנעשית בשבת לכחלה. ומעיקרא קס"ד דליכא לאיפלוגי בין שנעשית בתחילה בשבת או שהיתה שם מתחילה ואח"כ חזרה לענינה הראשון, ומשנינן דאמזיד דעלמא איתמר, ולא כי חרדי גיהרי. כלומר, שהוא שחלק בין מחיצות שהיו קיימות בכניסת השבת ואח"כ התקלקלו, שאז אם היקום אותם אפילו במזיד ואפילו אם יוצרת רשות היחיד (כך משמע מהדיון בגמרא) חזרו להיותן הראשון, וזה הסבר הברייתא של ספינות. אך אם המחיצות לא היו קיימות מבעוד יום בשבת אזי יש לחלק בין שוגג למזיד ובאופן זה דיבר רב נחמן. אם כן, לדברי הר"ן, אם נקרע העירוב בשבת ועבר ישראל ותיקנו הרי חזר להיותו הראשון, ואף שתיקנו במזיד מותר לטלטל בתוכו.

תוספות הביא את דברי ר"ת באופן שונה ממה שחובא לעיל בר"ן, וכתב שרב נחמן דיבר באופן שהמחיצות הופכות את השטח לרשות היחיד, ובכחאי גזונא יש לחלק בין שוגג ומזיד, אבל כל הברייתא עוסקת במחיצות פנימיות שנפלו, כלומר, המחיצות שיצרו רשות היחיד עדין קיימות ורק המחיצות שחלקו בין החצירות נפלו, ולכן בין בשוגג ובין במזיד חזרו להיותן הראשון. אם כן, בין לרש"י ובין לתוספות אם המחיצה היא חיצונית ועל ידה הופך השטח לרשות היחיד, אם תיקנה בשבת במזיד אסור לטלטל, ורק אם תיקנו בשוגג יהיה מותר בטלטול.

השו"ע בסיומן שטב סעיף ג פסק כדברי הר"ן: "מחיצה שנעשית בשבת כשרה, והני מילי שנעשית בשבת בשוגג, אבל במזיד הוא מחיצה להחמיר להיב הזורק מרשות הרבים לתוכה אבל לא להתיר לטלטל בתוכה, והני מילי שלא היתה שם מחיצה תחילה, אבל היתה שם והסירה וחזרה ונעשית אפילו במזיד חזרה להיותה הראשון".

המגן אברהם שם ט"ק ד' התיי, על פי השו"ע ועל פי הבנת הב"י בהסבר הטור, לטלטל במקרה שבניסת שבת היתה מחיצה והיא נפלה בשבת ותיקנה במזיד.

הרמב"ם (הלכות שבת פרק טז הלכה כב) לא חילק בין סוגי המחיצות אם הן חיצוניות או פנימיות אלא כתב שכל מחיצה שתוקמה בשוגג אפשר לטלטל ולסמוך עליה, ואם במזיד – אסור, ונראה שזוהו כדעת רש"י דלעיל.

במשנה ברורה ט"ק כו העיר על פסק השו"ע שדעת רוב הפוסקים לא כשיטת השו"ע, ולכן במחיצה שיוצרת רשות היחיד לא אמרינן חזרו להיותה הראשון.

בספר "הלכות עירובין" כתב שבשעת הדחק יש להקל כשנעשתה מחיצה במזיד, אם היתה שם

מחיצה בכניסת השבת ונקרעה בשבת ולסמוך על רעת השריע והכרעת המגיא כמותו.

והנה, בפשטות אחר עשיית המחיצה באיסור הרי יש הנאה רבה שאפשר לטלטל ומודע אם כן לא יהיה ככל מעשה שבת שבין בשוגג ובין במזיד אסור להטות עד מוצאי שבת? כתב על זה במנחת שלמה להגרש"ז אויערבך שליט"א (סימן ה עמוד כג): יאנע"ג שאם בא לטלטל וראי נהנה ממעשה שבת, מי"מ אין זה חשיב כנהנה מטף הרבר, והרי זה דומה למי שהעמיד מחיצה כנגד ספר קודש למען יוכל לעשות צרכיו, או טתם חור שבין חדר לחור מפני הטומאה דאף אם עשה בכך אסור תורה מי"מ מותר לכהן להכנס לתוך הבית כי סוף סוף אין כאן טומאה, והיינו מפני שבמציאות נסתלק גורם האיסור אלא שהברחת ספר הקודש או הטומאה היתה באיסור, ואם כן אפשר דהיה נמי עשיית מחיצה כיון שההיתר לטלטל אינו בטבע רק מצד הדין, יתכן דגם זה חשיב רק כמבריה את גורם האיסור ולא כנהנה ממש מגוף הדבר...".

★ ★ ★

נכנסה מלכות פרס אחריה... אמר להם הקב"ה: במה עסקתם! אומרים לפניו: ריבונו של עולם! הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה: כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם. תיקנתם גשרים, ליטול מהם מכס, כרכים – לעשות בהם אנגריא. **מלחמות אני עשיתי**, שנאמר: ה' איש מלחמה.

(עבודה זרה ב ע"ב)